

ระบาดวิทยากับอริยสัจ

ผู้ที่ได้รับรู้ ได้สัมผัส ได้เกี่ยวข้องกับระบาดวิทยา หลายคนกล่าวว่าระบาดวิทยาเหมือนกับอริยสัจ บางคนถึงกับบอกว่าระบาดวิทยาก็คืออริยสัจ อริยสัจซึ่งรู้จักกันทั่วไปว่ามี 4 ประการคือ “ ทุกข์-ความไม่สบายกายไม่สบายใจ สมุทัย-สาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ นิโรธ-ความดับทุกข์ และมรรค-ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ” ส่วนระบาดวิทยาหมายถึง “ ความรู้ที่ว่าการเกิด การกระจาย และสิ่งกำหนดของการเกิดโรคภัย หรือเหตุการณ์ที่สัมพันธ์กับสุขภาพอนามัย รวมถึงการใช้ประโยชน์จากความรู้ นั้น ” สองเรื่องนี้เหมือนกันอย่างไร

1. ระบาดวิทยากับอุดมการณ์แห่งอริยสัจ

อริยสัจ คือ ความจริงอันประเสริฐ ที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ ด้วยพระปัญญาอันยิ่งของพระองค์ แล้วทรงสอนให้ผู้อื่นรู้ตาม รู้ในที่นี้ไม่ได้หมายถึงเพียงรู้จำหรือรู้จัก แต่เป็นรู้แจ้ง อุดมการณ์แห่งอริยสัจ คือ การรู้แจ้งในความจริงของชีวิต

ระบาดวิทยาเป็นวิชาการที่ใช้ในการค้นหาความจริง ทำความจริงให้ปรากฏ เป็นความจริงของการเจ็บไข้ได้ป่วยในมนุษย์ เป็นความจริงที่ผู้ทำงานด้านการแพทย์และสาธารณสุขจำเป็นต้องรู้ เพื่อให้การทำงานในวิชาชีพของตน มีความถูกต้องตามหลักวิชาการ

ผู้ปฏิบัติงานระบาดวิทยาทุกแขนง จึงต้องมีอุดมการณ์ที่จะทำให้เกิดความรู้ที่เป็นจริง การเก็บข้อมูล การประมวลผลการวิเคราะห์แปลผล และการรายงานผลต่าง ๆ จึงต้องไม่มีอคติในใจ มิฉะนั้นจะเกิดความรู้ที่บิดเบี้ยว ทำให้ผู้ที่ต้องอาศัยความรู้นั้น ได้รับความรู้ความเข้าใจที่ผิดพลาดตามไปด้วย ยังมีการใช้ความรู้นี้สืบต่อไปนานเท่าไร หรือกระจายไปในกลุ่มคนที่กว้างขวางมากขึ้นเพียงไร จะยิ่งทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนมากขึ้นเป็นทวีคูณ

2. ระบาดวิทยากับหลักการแห่งอริยสัจ

นั่นคือหลักการของเหตุและผล แต่เหตุและผลของอริยสัจมิได้มีเพียงว่า ถ้าความทุกข์เกิดจากสาเหตุใด ต้องแก้ที่สาเหตุ นั้นเท่านั้น แท้ที่จริงองค์ 4 ประการ ยังมีความเป็นเหตุเป็นผลของกันและกันทั้งสิ้น เช่น

- สมุทัยเป็นเหตุ ทุกข์เป็นผล เหตุเพราะมีสาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ จึงมีผลคือ ความทุกข์
- มรรคเป็นเหตุ นิโรธเป็นผล เหตุเพราะมีการปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ จึงมีผลคือ ความดับทุกข์ได้
- สมุทัยเป็นเหตุ มรรคเป็นผล เหตุเพราะมีสาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ จึงมีผลคือ ทำให้เกิดวิธีการที่จะแก้ไขสาเหตุ
- ทุกข์เป็นเหตุ นิโรธเป็นผล เหตุเพราะมีความทุกข์เกิดขึ้นก่อน สุดท้ายความดับทุกข์จะเป็นผล เป็นธรรมชาติของทุกสิ่งในโลกที่มีเกิดและดับ
- สมุทัยเป็นเหตุ นิโรธเป็นผล เพราะมีสาเหตุของทุกข์เกิดขึ้นเป็นเหตุเบื้องต้น จึงเกิดสิ่งต่าง ๆ ตามมาจนมีความดับทุกข์เป็นผลเบื้องปลาย
- ทุกข์เป็นเหตุ มรรคเป็นผล เหตุเพราะบุคคลเกิดความทุกข์ขึ้น ผลทำให้ต้องขวนขวายหาวิธีดับทุกข์ นับเป็นเหตุผลที่ต่อเนื่องกัน

เหตุผลในอริยสัจทั้งสี่ ถ้าเข้าใจเนื้อหารายละเอียดที่พระพุทธองค์แสดงแล้ว (ซึ่งไม่ได้นำเสนอในที่นี้) จะทราบได้ว่าเป็นเหตุผลที่สอดคล้องกันทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นเริ่มต้นที่องค์ประกอบใด และไม่ว่าจะเริ่มจากเหตุไปหาผล หรือย้อนจากผลกลับไปหาเหตุ จะไม่ขัดแย้งกัน อริยสัจมีหลักการของเหตุและผลที่สมบูรณ์

ระบาดวิทยาเป็นศาสตร์ที่ใช้หลักการของเหตุและผล เมื่อมีผลคือ ความเจ็บป่วยก็ย้อนไปค้นหาสาเหตุหรือสิ่งกำหนด เช่นที่ John Snow ค้นหาสาเหตุของอหิวาตกโรคจนพบว่า เกิดจากการใช้น้ำ เป็นต้น แต่ระบาดวิทยาของโรคหลาย ๆ โรคยังเป็นเหตุผลที่ไม่สมบูรณ์ เพราะบางเหตุผลยังไม่สอดคล้องหรือย้อนกลับได้ทุกเรื่อง ตัวอย่างเช่น ถ้ากล่าวว่าฝนเป็นสิ่งกำหนดหรือ

ต้นเหตุที่ทำให้โรคมะเร็งระยะแรก เนื่องจากฝนทำให้ปริมาณเพิ่มขึ้น เมื่อฝนเพิ่มขึ้นทำให้จำนวนผู้ป่วยเพิ่มขึ้น เป็นการอธิบายจากเหตุไปหาผล แต่ถ้าพิจารณาจากผลคือ จำนวนผู้ป่วยย้อนกลับไปที่สาเหตุ จะพบว่า พื้นที่ส่วนใหญ่ ผู้ป่วยโรคมะเร็งจะลดลงเมื่อมีฝนตกมากขึ้นในช่วงกลางฤดูฝน หรือในบางพื้นที่ จำนวนผู้ป่วยโรคมะเร็งจะเพิ่มขึ้นอีก เมื่อปริมาณฝนลดลงหรือย่างเข้าสู่ต้นฤดูหนาวที่ไม่มีฝน แสดงว่า ความเป็นเหตุเป็นผลในเรื่องฝนเป็นเหตุที่ทำให้โรคมะเร็งระยะแรกยังไม่สอดคล้องนัก น่าจะมีเหตุผลอื่นอีกที่ใช้ในการอธิบายลักษณะทางระบาดวิทยาของโรคมะเร็ง หรือการอธิบายถึงการระบาดของโรคระบบทางเดินหายใจเฉียบพลันรุนแรง (SARS) ครั้งแรก ๆ ของฮ่องกง ซึ่งมีต้นเหตุเกิดจากการติดเชื้อระหว่างผู้ป่วยและกลุ่มผู้เข้าพักในโรงแรมแห่งหนึ่ง แต่ยังมีข้อสงสัยว่าเหตุใดพนักงานของโรงแรม ซึ่งน่าจะอยู่ในโรงแรมมากกว่าผู้ติดเชื้อกลุ่มนั้นจึงไม่ป่วย ความเป็นเหตุเป็นผลทางระบาดวิทยาในเรื่องนี้จึงยังขัดแย้งกัน จำเป็นต้องมีการศึกษาค้นคว้าต่อไปอีก

3. ระบาดวิทยากับเป้าหมายแห่งอริยสัจ

เป้าหมายแห่งอริยสัจคือ ความดับทุกข์ ทุกข์ในที่นี้ คือ ทุกข์ของมนุษยชาติ ได้แก่ ความเกิด (ชาติ) ความแก่ (ชรา) ความตาย (มรณะ) ความโศกเศร้า (โสกะ) ความรำไรราพัน (ปริเทวะ) ความไม่สบายกาย (ทุกขะ) ความไม่สบายใจ (โทมนัส) ความคับแค้นใจข้องใจ (อุปายาส) ความประสบกับสิ่งไม่เป็นที่รักที่พอใจ ความพลัดพรากจากสิ่งเป็นที่รักที่พอใจ ความไม่ได้ในสิ่งที่ปรารถนา กล่าวโดยย่อ ความยึดมั่นในอุปาทานขั้นทั้ง 5 คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ คือ ตัวทุกข์ในอริยสัจ

ที่มาของระบาดวิทยาในอดีต คือ ความต้องการควบคุมโรคระบาด แม้ในปัจจุบันจะขยายขอบเขตไปยังโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ ทั้งที่เป็นโรคติดเชื้อ โรคไร้เชื้อ การบาดเจ็บ โรคจากการประกอบอาชีพและสิ่งแวดล้อม รวมไปถึงโรคทางจิตและประสาทในความหมายของการแพทย์ปัจจุบัน แต่ทั้งหมดเป็นเพียงส่วนหนึ่งของความไม่สบายกาย ในความหมายของทุกข์ในอริยสัจเท่านั้น

นอกจากนี้เป้าหมายแห่งอริยสัจเป็นการดับทุกข์แบบเบ็ดเสร็จ เมื่อดับทุกข์ได้แล้ว ย่อมพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้โดยเด็ดขาด แต่ระบาดวิทยาเมื่อนำมาใช้ จะแก้ปัญหาได้เป็นเรื่อง ๆ หรือเป็นรายโรคเท่านั้น หมดปัญหาหนึ่งก็ยังมีอีกปัญหาหนึ่ง หรือหมดปัญหาไปครั้งหนึ่ง ภายหลังก็กลับมาใหม่ มีปัญหาที่ต้องแก้กันอยู่ไม่รู้จักจบ เป้าหมายของระบาดวิทยาจึงไม่เบ็ดเสร็จเด็ดขาดเหมือนกับเป้าหมายแห่งอริยสัจ

4. ระบาดวิทยากับแนวทางแห่งอริยสัจ

ถ้ามองถึงการเกิดขึ้นของเหตุการณ์ อริยสัจสี่ควรเริ่มจากสมุทัย ทุกข์ มรรค และนิโรธ แต่พระพุทธองค์ไม่ได้แสดงลำดับตามนั้น พระองค์ลำดับใหม่ตามแนวทางที่ควรรู้ควรถึง นั่นคือ

ทุกข์ เป็นสิ่งที่ควรกำหนดรู้ก่อน เหมือนกับบุคคลทั่วไปถ้าไม่รู้สึกรู้สึเจ็บป่วยก็ย่อมไม่แสวงหาการรักษา ถ้าไม่ประสบกับปัญหาหรือไม่รู้สึกว่าเป็นปัญหา ก็ย่อมไม่หาวิธีป้องกันแก้ไข

สมุทัย เป็นสิ่งที่ควรรู้สำคัญถัดไปว่าสาเหตุของความทุกข์คืออะไร เพื่อจะได้ละเลิกละตามหลักการของเหตุผล ว่าทุกข์ย่อมเกิดจากสาเหตุ ถ้าจะไม่ให้มีทุกข์ก็ต้องละหรือแก้ไขที่สาเหตุนั้น

นิโรธ เป็นสิ่งที่ควรรู้ว่าความดับแห่งทุกข์มีลักษณะอย่างไร มีประโยชน์อย่างไร เป็นสิ่งที่ควรทำให้แจ้งแจ้งชัด นิโรธเป็นความรู้ที่สัมพันธ์กับทุกข์

มรรค เป็นข้อปฏิบัติ เพื่อให้สามารถละหรือแก้ไขสาเหตุของทุกข์ได้ การละสาเหตุกับการปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์นั้นต่างกัน ตัวอย่างเช่น บุหรี่เป็นสมุทัยของทุกข์ คือ โรคมะเร็งปอด การละสมุทัย คือ การเลิกสูบบุหรี่ แต่ไม่ใช่บอกว่าให้เลิกเอาน้ำคิบบุหรี่ก็จะละได้ คงต้องมีข้อปฏิบัติอีกหลายอย่างที่จะทำให้เลิกบุหรี่ได้สำเร็จ มรรคเป็นความรู้ที่สัมพันธ์กับสมุทัย

การนำระบาดวิทยาไปใช้กับการแก้ไขปัญหาด้านสาธารณสุขเป็นแนวทางเดียวกับอริยสัจ นั่นคือ

4.1 แสดงสภาพปัญหาและขอบเขต ระบาดวิทยาจะเริ่มจากแสดงปัญหาให้ชัดด้วยการกำหนดนิยาม หาขนาดและความรุนแรง หาขอบเขตของปัญหา โดยดูการกระจายในแง่บุคคล เวลา และสถานที่

4.2 แสดงสาเหตุหรือปัจจัยเสี่ยงและสิ่งกำหนด โดยพิจารณาจากองค์ประกอบของปัญหาในแง่ของสาเหตุ (Agent) ผู้ที่เสี่ยงต่อปัญหา (Host) สิ่งแวดล้อม (Environment) และกระบวนการเกิดโรค

4.3 เสนอนโยบายหรือกำหนดเป้าหมายที่จะแก้ไขปัญหา จากข้อมูลข่าวสารและองค์ความรู้ทางระบาดวิทยา โรคภัยไข้เจ็บแต่ละโรคควรจะแก้ไขระดับใด จะควบคุม แรงรัด กำจัด หรือควาดล้าง กำหนดวัตถุประสงค์ของการแก้ไขว่าจะลดขนาดหรือความรุนแรงลงเท่าไร จะดำเนินการในกลุ่มเป้าหมาย ช่วงเวลาและพื้นที่เป้าหมายใด เป้าหมายในการแก้ไขจะสัมพันธ์กับสภาพปัญหา

4.4 เสนอแนะวิธีการแก้ไขปัญหา เป็นการเสนอวิธีป้องกันควบคุมโรคหรือปัญหาหนึ่ง ๆ ว่าจะกำจัดสาเหตุได้อย่างไร จะทำลายกระบวนการเกิดโรคอย่างไร จะส่งเสริมความต้านทานของผู้ที่เสี่ยงต่อปัญหา หรือแก้ไขปรับปรุงสิ่งแวดล้อมได้อย่างไร วิธีการแก้ไขจึงสัมพันธ์กับสาเหตุหรือปัจจัยเสี่ยง

5. ระบาดวิทยากับงานสาธารณสุข: ความรอบรู้ในสมุทัย

การรู้แจ้งในอริยสัจไม่เพียงรู้ว่ามี 4 องค์ประกอบเท่านั้น แต่ละองค์ประกอบยังต้องรู้ลึกถึง 3 มิติ ซึ่งศัพท์พระพุทธศาสนาเรียกว่าอาการ อริยสัจมีองค์ 4 เป็นไปโดยรอบมโอาการ 12 ดังนี้

รู้จักทุกข์	รู้ว่าทุกข์นี้ควรกำหนดรู้	รู้ว่าทุกข์นี้ได้กำหนดรู้แล้ว
รู้จักสมุทัย	รู้ว่าสมุทัยนี้ควรละ	รู้ว่าสมุทัยนี้ได้ละแล้ว
รู้จักนิโรธ	รู้ว่านิโรธควรทำให้แจ้ง	รู้ว่านิโรธได้ประจักษ์แจ้งแล้ว
รู้จักมรรค	รู้ว่ามรรคนี้ควรปฏิบัติ	รู้ว่ามรรคนี้ได้ปฏิบัติแล้ว

โดยสรุปความรู้ 3 มิติ คือ รู้ในองค์ความรู้ (Body of the knowledge) เช่น รู้ลักษณะว่าทุกข์เป็นอย่างไร สมุทัยเป็นอย่างไร นิโรธ-มรรคเป็นอย่างไร รู้กิจหรือหน้าที่ที่ควรทำ หรือรู้วิธีการทำให้ทราบถึงองค์ความรู้ (Methodology) เช่น รู้ว่าทุกข์ควรกำหนดรู้ สมุทัยควรละ เป็นต้น และต้องรู้ในผลที่เกิดขึ้น ทั้งในด้านการประเมินความสำเร็จ (Evaluation) และการนำผลไปประยุกต์ใช้ (Application) เช่นรู้ว่าทุกข์ได้กำหนดรู้เรียบร้อยแล้ว จะต้องพิจารณาสมุทัยต่อไปอย่างไร เป็นต้น

การเปรียบเทียบกับอริยสัจยังใช้ได้กับงานด้านการแพทย์และสาธารณสุข ซึ่งเปรียบได้กับงาน 4 กลุ่ม ดังนี้

5.1 กลุ่มการรักษาพยาบาล เปรียบได้กับ “ ทุกขอริยสัจ ” กลุ่มนี้มีธรรมชาติ 3 ประการ คือ

5.1.1 ต้องรู้จักโรค รู้ว่าโรคภัยแต่ละอย่างมีอาการและอาการแสดงออกอย่างไร มีสมุฏฐานของโรคอย่างไร ที่มีอาการอย่างนั้นอย่างนี้ เป็นเพราะเหตุใด

5.1.2 ต้องรู้จักวิธีการวินิจฉัยโรค รู้ว่าต้องตรวจร่างกายอย่างไร ต้องสอบถามประวัติอย่างไร ต้องส่งตัวอย่างตรวจชันสูตรอย่างไร จึงจะวินิจฉัยโรคได้

5.1.3 ต้องรู้จักนำผลการวินิจฉัยไปใช้ คือ รู้จักให้การรักษาพยาบาลที่ถูกต้องเหมาะสม

5.2 กลุ่มระบาดวิทยา เปรียบได้กับ “ สมุทัยอริยสัจ ” กลุ่มนี้มีธรรมชาติ 3 ประการ คือ

5.2.1 ต้องรู้องค์ความรู้ในการเกิดโรค รู้จักว่าการเกิดโรคมีที่มาที่ไปอย่างไร มีองค์ประกอบ,กระบวนการและสิ่งกำหนดของการเกิดโรคอย่างไร มีการกระจายอย่างไร

5.2.2 ต้องรู้วิธีการศึกษาให้ทราบถึงความรู้ในการเกิดโรค ซึ่งแบ่งเป็นการศึกษาระบาดวิทยาเชิงบรรยาย เชิงวิเคราะห์ และเชิงทดลอง

5.2.3 ต้องรู้จักการนำผลจากความรู้ไปประยุกต์ใช้ มีการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารและองค์ความรู้ให้เป็นประโยชน์ต่อบุคคลอื่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

5.3 กลุ่มการป้องกันควบคุมโรค เปรียบได้กับ “ มรรคอริยสัจ ” กลุ่มนี้มีธรรมชาติ 3 ประการคือ

5.3.1 ต้องรู้จักหลักการป้องกันควบคุมโรค และรู้ระดับของการป้องกัน เช่น รู้ว่าแต่ละโรค จะป้องกันที่ host, agent หรือ environment และจะป้องกันในระดับปฐมภูมิ, ทุติยภูมิ, ตติยภูมิอย่างไร

5.3.2 ต้องรู้จักวิธีการที่จะป้องกันควบคุมโรคให้สำเร็จ เช่น รู้ว่าต้องกำจัดยุงลายในพื้นที่หนึ่ง ควรกำจัดยุงตัวแก่หรือลูกน้ำ ควรใช้สารเคมีหรือไม่ใช้ ถ้าใช้สารเคมีควรใช้สารชนิดไหน และมีวิธีการใช้อย่างไร ควรใช้การมีส่วนร่วมของชุมชนหรือใช้กฎหมายบังคับ เป็นต้น

5.3.3 ต้องรู้จักผลของการป้องกันควบคุมโรค รู้จักวิธีการวางแผน ประเมินผล และการควบคุมกำกับในการป้องกันควบคุมโรค

5.4 กลุ่มส่งเสริมสุขภาพ เปรียบได้กับ “ นิโรธอริยสัจ ” กลุ่มนี้มีธรรมชาติ 3 ประการ คือ

5.4.1 ต้องรู้จักสุขภาพ รู้ว่าสุขภาพที่ดีมีลักษณะอย่างไร มีปัจจัยใดมาเกี่ยวข้องบ้าง และการมีสุขภาพที่ดีมีประโยชน์อย่างไร

5.4.2 ต้องรู้จักวิธีการส่งเสริมสุขภาพ เช่น ถ้าจะออกกำลังกาย ในแต่ละสัปดาห์ควรออกกำลังกายอย่างไรจึงจะเหมาะสม ใช้เวลาเท่าไร ก่อนและหลังออกกำลังกายควรปฏิบัติอย่างไร ทำอย่างไรจึงจะโน้มน้าวให้มีการออกกำลังกายมากขึ้น จะใช้การณรงค์หรือประชาสัมพันธ์แบบใด เป็นต้น

5.4.3 ต้องรู้จักผลของการส่งเสริมสุขภาพ รู้จักวิธีการวางแผน ประเมินผล และการควบคุมกำกับในการส่งเสริมสุขภาพ

เมื่อเปรียบเทียบงานด้านการแพทย์และสาธารณสุขกับอริยสัจสี่ จะเห็นว่า

- งานระบาดวิทยาเปรียบได้กับงานที่รอบรู้ในสมุทัย ทั้งด้านองค์ความรู้ วิธีการ และการใช้ประโยชน์
- สมุทัยกับมรรคต่างกันฉันใด งานระบาดวิทยากับงานป้องกันควบคุมโรคก็ต่างกันฉันนั้น

- สมุทัยไม่ได้มีความสัมพันธ์เฉพาะกับมรรค แต่ยังเป็นเหตุเป็นผลเชื่อมโยงกับทุกข์และนิโรธด้วยฉันใด ระบาดวิทยาก็มีความสัมพันธ์กับการรักษาพยาบาล และการส่งเสริมสุขภาพด้วยฉันนั้น ระบาดวิทยาจึงไม่ใช่เรื่องที่เกี่ยวข้องเฉพาะการป้องกันควบคุมโรค

อริยสัจสี่เป็นความจริงที่มีอยู่แล้วในโลก พระพุทธองค์เป็นเพียงผู้ค้นพบและนำมาแสดงให้ผู้อื่นรู้ตาม ระบาดวิทยาก็เป็นความจริงที่บุคลากรทางการแพทย์และสาธารณสุขเรียนรู้จากสิ่งที่มีอยู่แล้วในธรรมชาติ นำมาปรับแต่งใช้ประโยชน์จนเหมาะสมกับการทำงาน ก่อให้เกิดความก้าวหน้าทางวิชาการด้านการแพทย์และสาธารณสุข แม้ในวงการอื่น ๆ เช่น ทางเศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง การศึกษา ฯลฯ ก็คงมีผู้รู้ในศาสตร์นั้น ๆ ค้นพบความจริงเดียวกันนี้ และนำไปปรับใช้จนเหมาะสมกับการทำงานด้านนั้นอยู่แล้ว การแนะนำให้บุคคลในวงการอื่นนำระบาดวิทยาไปใช้จึงควรแนะนำด้วยความระมัดระวัง ในทางกลับกัน การนำวิชาการจากศาสตร์ด้านอื่นมาใช้กับงานสาธารณสุข ก็ต้องคำนึงถึงผลกระทบด้วยเช่นกัน เพราะแต่ละวงการมีความมุ่งหมายต่างกัน บางวงการมุ่งไปที่ความต้องการของคนส่วนใหญ่ บ้างก็มุ่งไปที่ผลประโยชน์ตอบแทน แต่งานการแพทย์และสาธารณสุขมุ่งหมายทางด้านมนุษยธรรมและความก้าวหน้าทางวิชาการ ซึ่งระบาดวิทยาเป็นวิชาการหลักที่ทำให้บรรลุความมุ่งหมายดังกล่าว จึงควรพัฒนาความรู้ระบาดวิทยาและนำไปใช้ประโยชน์ให้มากขึ้น แทนการเน้นหนักไปที่การนำศาสตร์จากวงการอื่นมาใช้ มิฉะนั้นผลของงานสาธารณสุขย่อมเปลี่ยนไปจากเดิม

โดยสรุป ระบาดวิทยามีเป้าหมายที่ใช้กับแก้ไขปัญหาคือเจ็บป่วย ซึ่งเป็นเพียงเลี้ยวหนึ่งของความดับทุกข์ของมนุษยชาติ อันเป็นเป้าหมายแห่งอริยสัจสี่ แม้เป้าหมายจะต่างกัน แต่ระบาดวิทยากับอริยสัจสี่ก็มีอุดมการณ์ในการค้นหาความจริง มีหลักการของเหตุและผล และมีแนวทางเป็นขั้นตอนแบบเดียวกัน นอกจากนี้ระบาดวิทยายังเปรียบเทียบกับความรู้ในสมุทัยซึ่งมีธรรมชาติ 3 ประการ คือ มุ่งองค์ความรู้ในการเกิดโรค รู้วิธีการที่จะเข้าถึงองค์ความรู้นั้น และรู้จักการนำความรู้นั้นไปใช้ ระบาดวิทยาเป็นการค้นหาและปรับใช้ความจริงจากธรรมชาติมาใช้กับงานด้านการแพทย์และสาธารณสุข ซึ่งให้ผลทางด้านมนุษยธรรมและความก้าวหน้าทางวิชาการ

ขอขอบพระคุณ อาจารย์นายแพทย์สุชาติ เจตนเสน และนายศิริชัย วงศ์วัฒนไพบูลย์ ที่กรุณาให้คำแนะนำ

รายงานโดย นายวันชัย อาจเขียน
กลุ่มงานเฝ้าระวังสอบสวนทางระบาดวิทยาที่ 2 จังหวัดลำปาง